

Un enterrament neolític als “Garrofers del torrent de Santa Maria” (Vilanova i la Geltrú, Garraf) dins el seu context cultural i cronològic

Araceli MARTÍN i COLLIGA (*)

Josep MIRET i MESTRE (**)

ABSTRACT

From an urgent excavation of the archeological service of the Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat, one can identify a simultaneous double burial pertaining to the “culture of pit sepulchers”, a Vallesà characteristic, of the Middle Neolithic.

Its study incorporates a revision of: First, the collected data about this culture in the geographical frame of the county of el Penedès; second, the radiometric data of this horizon in Catalonia and Andorra, calibrated on the scale of the Tucson group; and third, a summary of the present state of investigation of this neolithic horizon in Catalonia.

Key words: Middle Neolithic, Pit Sepulchers, Vallesà, Pecundulated Arrow, Angulated Vase, Circular Grave.

INTRODUCCIÓ

El jaciment

L'enterrament als “Garrofers del torrent de Santa Maria” es tracta d'una troballa fortuïta realitzada per Xavier Esbri, qui va informar personalment al Servei d'Arqueologia de la Direcció General del Patrimoni Cultural, el qual va decidir una excavació urgent després de comprovar el deplorable estat de conservació. Era el mes d'octubre de 1985.

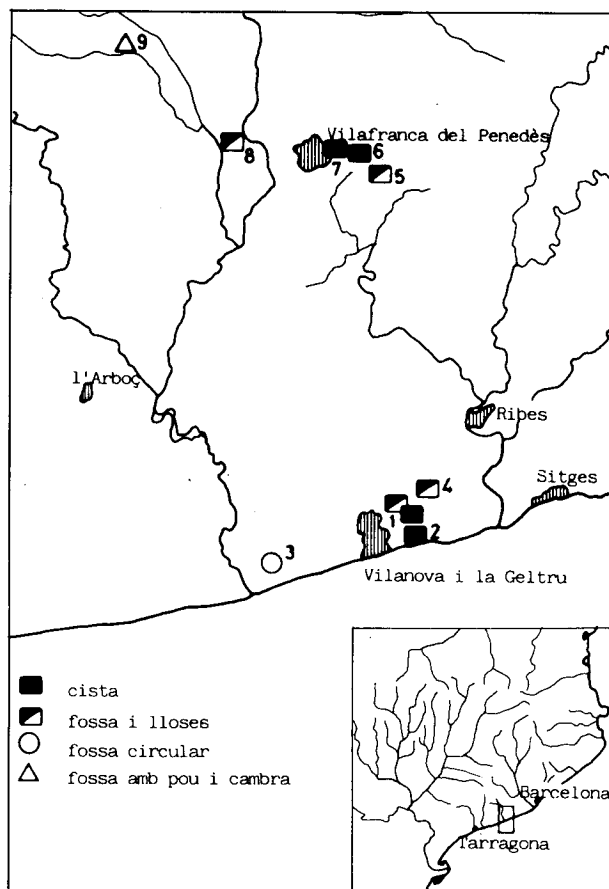
Ubicació

El sepulcre es trobava en uns camps de garrofers, enmig d'un camí, entre la carretera C-246 de Barcelona a Santa Creu de Calafell i la nova variant, a uns 200 m de l'enforcall d'aquestes dues carreteres i del torrent de Santa Maria. Pertany a la comarca del Garraf, terme municipal de Vilanova i la Geltrú, però proper al límit del de Cubelles (figs. 1 i 2).

(*) Servei d'Arqueologia de la Generalitat.

(**) Plaça Marcer, 1, 1r. St. Pere de Ribes.

Fig. 1.— Distribució geogràfica dels sepulcres de fossa del Penedès, considerats com pertanyents a la cultura del mateix nom: 1) Masia Nova (Vilanova i la Geltrú, Garraf), 2) Solicrup (Vilanova i la Geltrú, Garraf), 3) Garrofers del torrent de Santa Maria (Vilanova i la Geltrú, Garraf), 4) Bòbila Roca (Sant Pere de Ribes, Garraf), 5) Vinya d'en Salvany (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès), 6) Pont Vell (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès), 7) Camp Cinzano (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès), 8) Mas d'en Boixos (Pacs, Alt Penedès), 9) Can Posastre (Sant Martí Sarroca, Alt Penedès).

S'obre a la vessant sud d'una suau elevació cretàcia, a uns 13 m s.n.m. i a uns 800 m de la costa actual, de la qual el separa una plana coneguda amb el nom del Prat de l'Esquerrer.

Si bé és impossible a hores d'ara fer una reconstrucció del paisatge de l'època neolítica per manca de dades, sabem que al s. XVIII aquesta plana, propietat del comú de Vilanova i la Geltrú, però amb múltiples litigis amb el municipi de Cubelles (Coroleu, 1879, p. 212), posseïa 23 Ha de jonqueres (Virella, 1978, p. 215), el que implica l'existència d'un antic aiguamoll, del qual ja gairebé no queden resten, com a conseqüència de la dessecació i de l'ocupació urbana dels terrenys propers a la platja. A l'actualitat tan sols algunes jonqueres i plantes salobres són testimoni de l'antiga ocupació del sòl.

Les coordenades geogràfiques són 1° 41' 0" de longitud Est del Meridià de Grendwich i 42° 12' 35" de latitud Nord (full 447 de "l'Instituto Geográfico y Catastral").

L'excavació

Ateses les característiques de l'excavació, aquesta es va reduir estrictament a l'enterrament. Es va delimitar la fossa i totes les restes osteològiques humanes, malacològiques, lítiques i ceràmiques van ésser coordenades tridimensionalment i dibuixades a escala 1:5. Tanmateix es van realitzar diverses seccions abans de l'inici i un cop finalitzats els treballs.

Lluís Sans i Xavier Lòpez, topògrafs del Servei d'Arqueologia, van realitzar un plànol topogràfic,

per tal de situar la troballa en el seu context actual (fig. 2).

ESTUDI DE LA SEPULTURA

Tal com ja hem esmentat, es tracta d'una sepultura oberta a les margues cretàciques de la vessant sud d'una petita elevació.

La seva situació actual, al mig d'un xaragall, explica el deplorable estat de conservació. Els esquelets, molt malmesos, afloraven en una fossa, de la qual només restava la base.

És evident que en el moment en què es produí la inhumació el nivell del terra devia ser més alt. Després de l'excavació només es pot assegurar que la fossa tenia una base quasi circular i malgrat conèixer aquesta dada, no podem assignar-li una tipologia concreta (fig. 3). És impossible esbrinar si es tractava d'una simple fossa circular o d'una fossa amb pou i cambra circular. En qualsevol cas tampoc podem parlar del seu cobriment. El nivell inferior de la fossa conservada dibuixa un perímetre circular, si bé l'eix A-B és una mica més ample que el C-D (137 i 120 cm respectivament), conformant una circumferència irregular lleugerament aplanada. La base és bastant horitzontal, aixecant-se suaument en el lloc destinat a capçalera del llit sepulcral. Les seves parets s'elevaven quasi verticals en sentit longitudinal, és a dir, en el dels dos pols aplanats, corresponents a l'eix dels inhumats (fig. 3, secció C-D) i de forma inclinada en el sentit transversal (fig. 3, secció A-B). Per la qual cosa l'espai estrictament dedicat al llit sepulcral

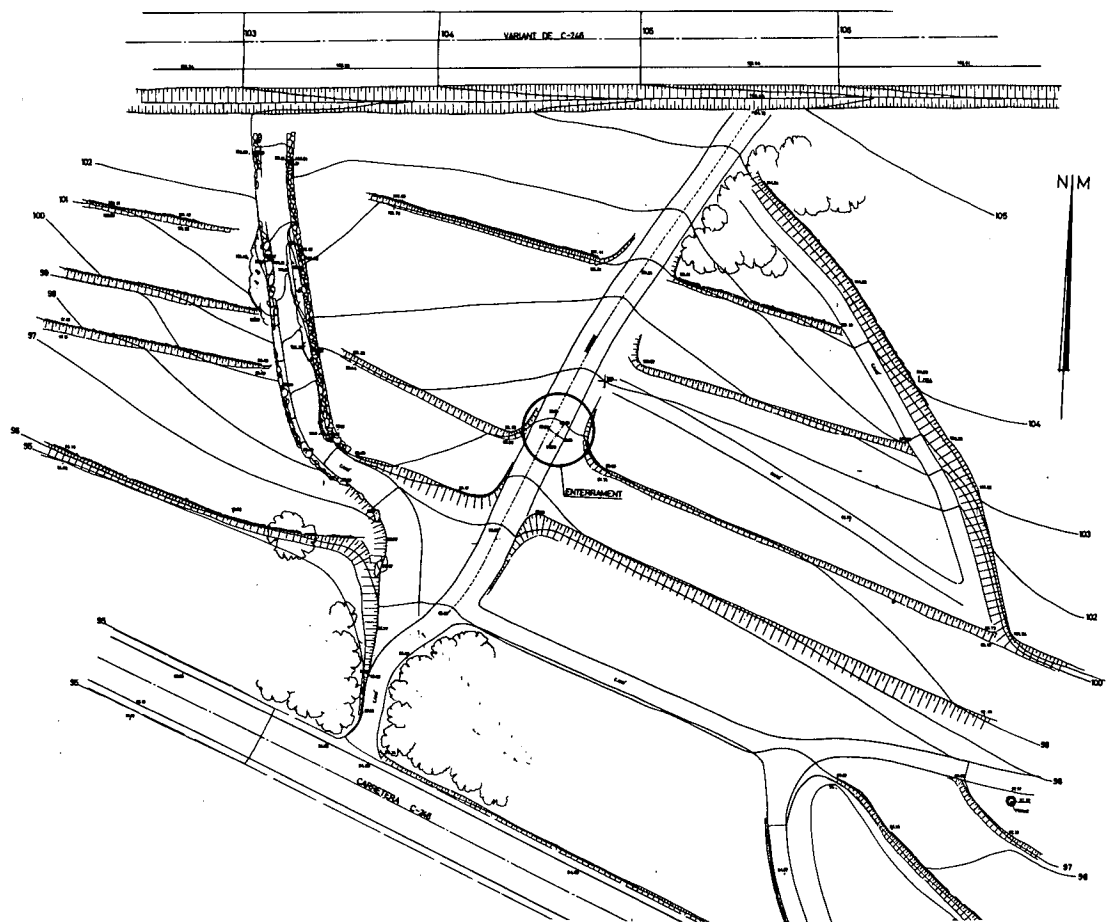

Fig. 2.- Garrofers del torrent de Santa Maria. Topografia de la zona amb la ubicació de la sepultura, segons Lluís Sans i Xavier Lòpez.

és més llarg que ample, però l'espai global, és a dir el necessari per tot el ritual inhumatori, és una mica més ample que llarg, ja que encara que els costats corresponents estiguin inclinats han estat utilitzats per recollir, com a mínim, l'ofrena ceràmica.

Nombre d'individus i posició anatòmica

L'estudi microespacial de l'estructura i els diferents ossos humans conservats i l'anàlisi de les seves característiques anatòmiques ens ha permès individualitzar dos individus, identificats amb els números u i dos en el plànol de la fig. 4. Ambdós van ser enterrats simultàniament, el número dos seguint un eix est-oest, el número u possiblement seguint el nord-dest-sudoest. Van ser col·locats sobre l'esquena, amb les cames desviades cap el sud i el braç esquerre estirat. La conservació de l'avantbraç dret d'un dels individus, molt possiblement del número dos, ens permet deduir que almenys aquest, i possiblement els dos, posseïen el braç dret plegat en angle. Tanmateix la posició de l'individu dos ens indica una postura global flexionada, en un angle no inferior al recte (veure la posició del fèmur, la perllongació del seu eix, així com la del crani i cos). Si a més tenim en compte la delimitació de la fossa podem assegurar que les cames estaven totalment plegades (tíbies-peronés darrere els fèmurs).

De l'estudi antropològic es dedueix que l'individu dos posseeix una complexió física una mica més forta que l'u.

ANÀLISI DE L'AIXOVAR

Inventari de la indústria lítica

Es compona dels següents elements:

- Làmina de sílex de color marró de secció trapezoïdal, taló pla i bulb poc marcat. Amida $83 \times 21 \times 6$ mm (fig. 4,5).

- Punta de sageta de forma lanceolada amb alevons incipients, però ben marcats i peduncle. És de sílex beix i està feta sobre una làmina de secció trapezoïdal amb retocs plans bifacials, que només afecten a les vores de la peça. Amida $45 \times 18 \times 4$ mm (fig. 4,1).

- Petit fragment de sílex marró, similar al de la làmina. Té restes de còrtex. Amida $10 \times 7 \times 3$ mm (fig. 4,3).

- Ascla de sílex beix. Té el taló pla i el bulb alt marcat. Amida $15 \times 23 \times 5$ mm (fig. 4,4).

- Ascla de sílex beix fosc amb taló cortical. Amida $15 \times 8 \times 4$ mm (fig. 4,2).

A uns 4 m al sud de la tomba, el Sr. Esbri recollí en superfície una destrat de pedra amb tota la superfície polida, feta amb roca granelluda de color verd-negre amb el tall trencat, que mesurava $122 \times 60 \times 34$ (fig. 4,6). Molt possiblement havia estat arrossegada per l'aigua⁽¹⁾.

⁽¹⁾ El Sr. Esbri va recollir superficialment una destrat polida als voltants de la sepultura, que posteriorment va lliurar al Servei d'Arqueologia de la Generalitat, tan aviat com es va apercebre de la seva entitat després de visitar un museu arqueològic. Amb posterioritat, quan la portàvem a analitzar al Servei Geològic de la Generalitat ens va desaparèixer en un trans-

Inventari de la ceràmica

Només es va trobar un vas de carena suau i fons convex amb vora entrant i llavi arrodonit. A nivell de la carena té una nansa perforada horitzontalment, en forma de rodet. La pasta és rogenga i poc cuïta, amb les superfícies molt ben allisades, pràcticament brunyida a l'exterior. La paret interna és de color gris i sobretot rogenc, mentre que l'externa és més fosca, de color gris i beix amb grosses taques negres.

Amida 11,5 cm d'alçada, 14,7 cm de diàmetre d'obertura i 18,5 cm de diàmetre màxim, a 6,5 cm de la vora, que té un espessor de 0,4-0,5 cm (fig. 5).

Si bé la peça estava molt fragmentada per la pressió de les terres, es conservava gairebé sencera. La fragilitat de la pasta pot explicar que una bona part de les superfícies, especialment la interna, hagués saltat.

El vas ha pogut ser reconstruït en el Centre de Conservació i Restauració de Béns Culturals Mobles de la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat.

Inventari del material malacològic

- 2 fragments de la valva d'un *Pecten maximus*.

- 1 fragment de xarnera i un altre de la valva d'un *Glycymeris glycymeris*. La petita grandària d'ambdós fragments impedeix una més completa identificació.

Aquestes dues espècies de mol·lusc són molt comuns al Mediterrani i eren perfectament assequibles a aquells habitants de la costa⁽²⁾.

RECONSTRUCCIÓ DEL RITUAL INHUMATORI

Hem comentat la postura dels dos individus, però ara volem intentar deduir com van ser col·locats en el moment de la inhumació, a través de l'observació de la situació dels ossos i de les seves coordenades verticals.

D'una anàlisi superficial es podria pensar que primer va ser col·locat l'individu u i sobre el seu pit o espatlla, el dos, però l'estudi minuciós rebutja l'anterior hipòtesi. Les característiques morfològiques i mesures antropomètriques permeten assegurar, com es pot comprovar a l'estudi antropològic, que l'extremitat superior dreta conservada correspon a l'individu dos (similituds antropomètriques i anatòmiques amb l'extremitat esquerra del dos), a l'igual que el fèmur esquerre millor conservat. Tots aquests ossos descansen directament sobre el terra de la fossa, mentre l'altre fèmur esquerre, corresponent a l'individu u està per sobre i, malgrat estar desplaçat, potser conserva la posició anatòmica original (fase lateral-interior).

Com a conseqüència creiem que primer va ser enterrat l'individu dos (el de complexió lleugerament forta), plegat en un angle pròxim a 90° (eix del cos amb el fèmur), amb les tíbies i peronés darrere el

port públic. Malgrat tot ja s'havia fotografiat i dibuixat la peça, únic que ens resta.

⁽²⁾ La identificació de les restes malacològiques ha estat efectuada per la biòloga Ma. Pau Andreu, a la qual agraïm la seva col·laboració.

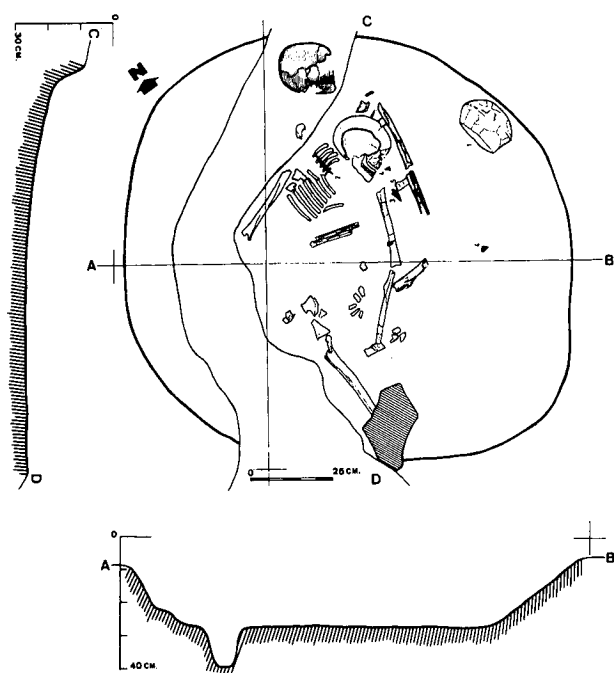

Fig. 3.- Garrofers del torrent de Santa Maria. Planta i seccions de la sepultura. ■ restes pertanyents a l'individu número 1, □ restes pertanyents a l'individu número 2, ■ pedra, 1) vas ceràmic, 2) làmina de sílex, 3) punta de sageta de sílex, 4) ascles de sílex, 5) fragment de petxina.

fèmur. Se'l va col·locar sobre l'esquena (*decubitus supi*), amb el braç esquerre gairebé estirat i el dret plegat en un angle no massa agut. L'eix del seu cos estava a uns 90° del Nord magnètic, és a dir, seguia una orientació est-oest. El cap i les cames havien basculat vers el sud. Per sobre es va dipositar l'individu u (un xic més gràcil), al qual només se li pot atribuir amb seguretat el fèmur esquerre, l'extremitat superior del mateix costat, el crani i alguns fragments costals vertebrals. La posició d'aquests ossos, sobretot del braç, ens suggereix que la seva postura global deuria ser molt similar a l'anterior.

L'aixovar es concentrava al sector oriental de la sepultura (meitat superior), a la dreta dels esquelets. Al costat de l'espatlla esquerra de l'individu dos hi havia una sageta de sílex i per damunt de la dreta, una làmina del mateix material. El recipient ceràmic quedava tombat i desplaçat dels dos esquelets, però potser és més relacionable amb el número u. Els fragments de valves, ascles i fragment de sílex estaven dispersats a la dreta de la fossa.

CRONOLOGIA RADIOMÈTRICA

El Servei de Datació per Radiocarboni de la Universitat de Barcelona va analitzar una mostra d'ossos humans que proporcionà la datació:

- 5100 ± 110 B.P. = 3150 b.c. (4125 a 3665 a. C.). (UBAR-100).

La calibració s'ha fet d'acord amb les taules del grup de Tucson (Klein et al., 1983).

Aquesta datació ens situa l'enterrament dins d'un ple Neolític Mitjà.

ATRIBUCIÓ CULTURAL

Repassarem els elements que ens permeten assignar una atribució cultural. Tant la tecnologia com la tipologia del vas ens orienten fàcilment a la vaixella característica del complex cultural "Sepulcres de fossa". Aquest té una rèplica força semblant a la cista del Pont Vell de Vilafranca del Penedès (Muñoz, 1965, p. 110).

Els materials lítics s'ajusten bé al que coneixem d'altres necròpolis del mateix complex cultural. Les destrals de pedra polida i les estretes làmines de sílex són molt corrents en aquestes fosses, així com la presència de petites ascles i fragments de sílex. La punta de sageta descrita, però, és la primera localitzada al Penedès en aquest ambient. Aquesta peça té retoc pla bifacial invasor que deixa reservada la part central del cos, tal com passa a la majoria de les puntes semblants que s'han trobat a uns pocs sepulcres en fossa. Considerem més pròximes a la nostra, a nivell tècnic, les puntes trobades a:

- la fossa 33 de Bòbila Madurell, amb pou i cambra en "covacho" protegida per una llosa vertical (Muñoz, 1965, p. 81, fig. 21).
- la fossa 39 de Bòbila Madurell, oval (Muñoz, 1965, p. 84, fig. 25).
- la fossa de Vilaür (Alt Empordà), circular (Tarrús, 1981, p. 92, figs. 3 i 5).

Totes aquestes sepultures s'atribueixen fàcilment als "sepulcres en fossa", però a més hi ha:

- la sepultura de Can Vinyals (Santa Perpètua de Mogoda, Vallès Occidental), de tipologia imprecisa, si bé oferiria una fossa circular, una llosa vertical i un hipotètic accés en pou. Tampoc és clara la filiació cultural (tradicció sepulcres en fossa?, verazià?), però ha estat considerada a cavall del Neolític Final i l'Eneolític (Miquel & Morral, 1980 i 1982; Morral et al., 1980, p. 33).

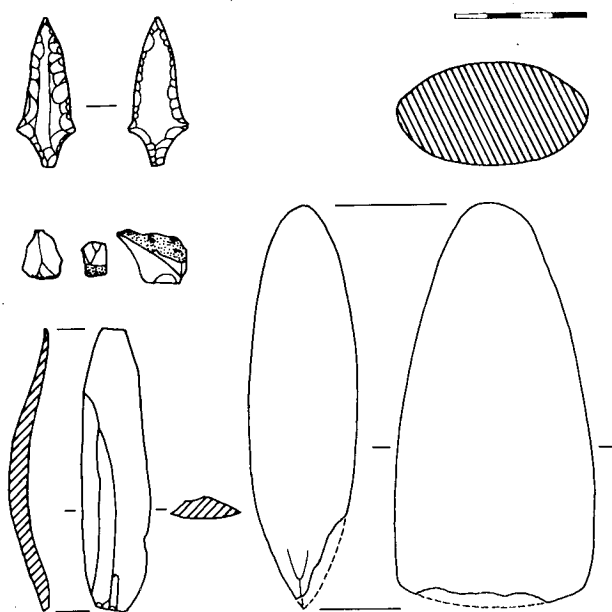

Fig. 4.- Garrofers del torrent de Santa Maria. Indústria lítica apareguda a la sepultura: 1) punta de sageta, 2 i 4) ascles de sílex, 3) fragment de sílex, 5) làmina de sílex, 6) destrale.

– el refugi sobre abric verazià de Roca Roja II (Berga, Berguedà) (Martín, 1974, p. 70, fig. 1,2; Martín, 1976).

Totes les peces que hem esmentat presenten en comú amb la nostra el retoc pla que afecta només les vores de la peça i que no modifica gaire a la secció de la làmina de la qual fou extreta, llevat de la punta i del peduncle. Si busquem paral·lels morfològics i no tècnics, les millors semblances les trobaríem amb la punta de sageta de la fossa oval 30 de la Bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental) (Muñoz, 1965, p. 78, fig. 23) i les ja esmentades de Vilaur i de Roca Roja, que és la que tècnicament i morfològicament s'hi assembla més, malgrat que és menys esvelta.

La tipologia sepulcral (fossa circular) i el ritual inhumatori (doble simultani) esmentats, tot i no ésser exclusius, són ben coneguts entre les manifestacions funeràries d'aquest complex, de les que va rebre el nom.

En resum, aixovar i estructura funerària ens parlen amb claretat d'uns vestigis de les gentes del complex "sepulcres de fossa", relacionables amb el grup Madurell o Vallesà, dins l'horitzó crono-cultural de ceràmiques llises del Neolític del Mediterrani occidental (Martín, en premsa).

CONCLUSIONS

La superficialitat actual del jaciment i la coincidència del pas d'aigua explicaria la desaparició dels ossos del costat dret de l'individu u, d'una part dels del dos, així com d'altres de menor consistència que, en el cas d'haver-se trobat, estan molt deteriorats, desplaçats i multifragmentats.

No es pot deduir una postura entrelaçada entre els inhumats, sinó que van ser col·locats un sobre l'altre, sense més, plegats i seguint un eix est-oest i nord-est/sud-oest respectivament. La simultaneïtat de la inhumació quedaria explicada per la bona conservació de la posició anatòmica de l'individu enterrat al fons (el dos) i l'escassa diferència de les mesures de la projecció vertical de l'enterrat a sobre (l'u), fins al punt que les costelles d'ambdós estaven en contacte i només es podien individualitzar d'acord amb la seva direcció.

Com es comprova a l'estudi antropològic, l'estat de conservació dels esquelets no permet deduir amb garanties el sexe. Ambdós tenen algun caràcter masculí. Cap dels dos pot ser considerat com un individu robust, si bé l'individu dos sembla una mica més fort que l'u. La localització espacial del material permet plantejar una pertinença de l'aixovar lític a l'individu dos i del ceràmic a l'u, però les dades malauradament poc explícites de l'estudi antropològic no ens permeten anar més enllà.

És evident que aquesta sepultura forma part d'una necròpolis, que s'hauria de delimitar i excavar.

En un principi podíem sospitar una cronologia més tardana a partir de la fletxa pedunculada, que es generalitza a finals del Neolític. Aquestes peces es troben rarament en contextos "sepulcres de fossa" (Muñoz, 1965, pp. 263-264) i fins ara han aparegut més dins l'àrea del Vallesà que del Solsonià. Així les trobem en simples fosses ovals (Bòbila Madurell 30 i 39 i Bòbila d'en Joca) i circulars (Vilaur) i en altres

de més elaborades i potser més tardades com les de cambra i pou d'accés (fossa 33 de la Bòbila Madurell). En canvi només s'han trobat en una cista (Vinya d'en Giralt). El quadre núm. 1 recull les sepultures que han proporcionat aquest element. També les trobem en jaciments sepulcrales del Neolític Final-Calcolític (Can Vinyals), en refugis-habitatge verazians com Roca Roja II (Martín, 1974) i Reclau Viver (Tarrús, 1980, p. 74) o en assentaments a l'aire lliure d'aquest grup com El Coll, on es compta amb dues datacions radiocarbòniques de 4775 ± 80 B.P. (3795 a 3355 a. C.) i 4640 ± 90 B.P. (3775 a 3145 a. C.) (Martín, 1985, p. 14). És obvi recordar la presència massiva de puntes pedunculades de gran perfecció tècnica al Calcolític i a l'Edat del Bronze Antic.

El fet de considerar dintre dels seus paràmetres el restant material lític, el ceràmic i la tipologia sepulcral, creiem que és suficient per deduir una filiació "sepulcres de fossa". La cronologia radiocarbònica ens afegeix una ubicació temporal en els moments àlgids del període crono-cultural Neolític Mitjà (fig. 8).

En tot cas ara podem afirmar que aquesta fletxa ja es fabrica, encara que no en gran profusió, des del Neolític Mitjà.

CONTEXT COMARCAL, CULTURAL I CRONOLÒGIC

Volem aprofitar aquestes pàgines per parlar de l'estat de la investigació de la "cultura dels sepulcres en fossa" a la comarca del Penedès, entenent per Penedès les comarques del Garraf i de l'Alt i Baix Penedès de l'actual divisió territorial, si bé a aquesta última no es coneix fins ara cap troballa.

Altres sepultures similars del Penedès

El sepulcre objecte d'estudi apareix en una zona on ja havien estat fetes altres troballes de necròpolis i tombes d'aquesta filiació cultural, mercès al control efectiu de membres de les seccions d'arqueologia dels museus de Vilanova i la Geltrú i de Vilafranca del Penedès (fig. 1).

Hem cregut que fora convenient de situar el nostre jaciment dins el context immediat format per les diverses troballes de sepulcres en fossa al Penedès, per la qual cosa farem un breu resum de cada un dels jaciments coneguts, que seran reunits en un quadre esquemàtic (taula 2), mentre que a la fig. 6 es reunirà el material ceràmic d'aquesta procedència.

Volem remarcar que cap d'aquestes necròpolis o possibles necròpolis han estat objecte d'una excavació exhaustiva, sinó que són el resultat de troballes fortuïtes i excavacions puntuals, com és el cas de l'enterrament que aquí ens ocupa. Resta per tant l'expectativa arqueològica i la possibilitat de programar una investigació exhaustiva.

Masia Nova (Vilanova i la Geltrú, Garraf)

Situada a la vora de les Roquetes, s'hi han descobert un total de nou sepultures entre els anys 1863 i 1940. Quatre d'elles foren localitzades en el Km 43 de la carretera C-246 de Barcelona a Santa Creu de Calafell, les altres a l'antiga bòbila Gassó. Essent com són troballes antigues fortuïtes només s'ha conservat una petita part del material i de la documentació.

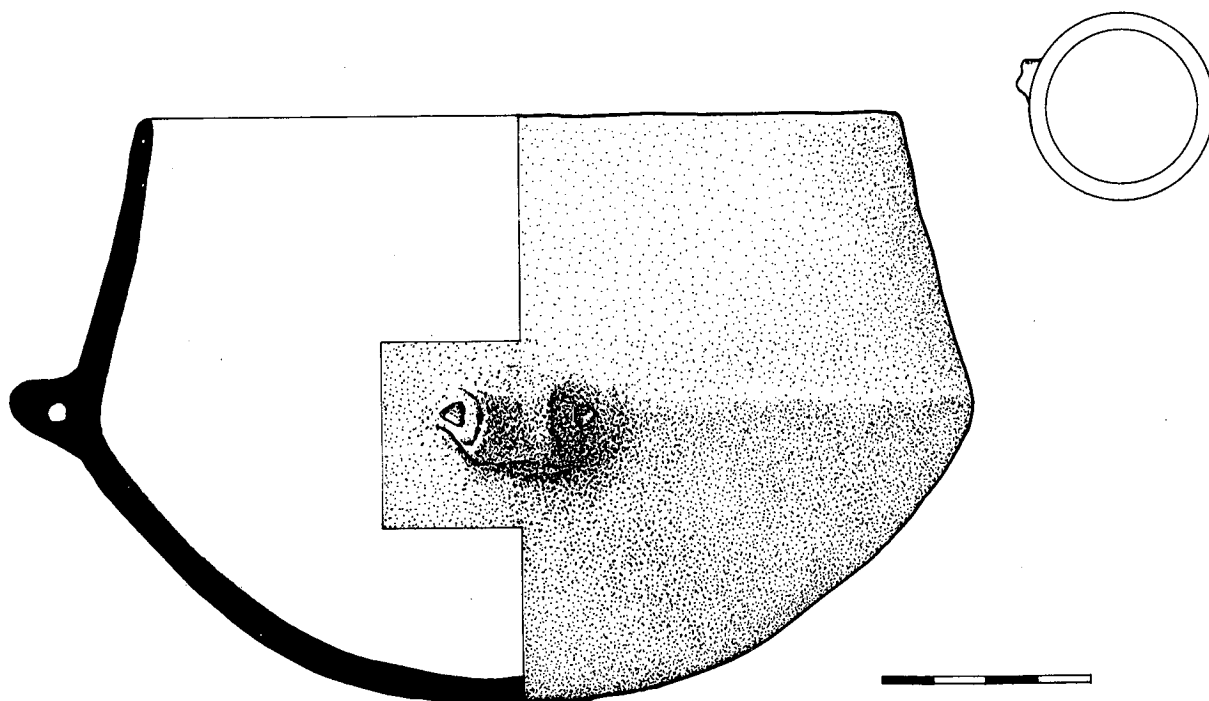

Fig. 5.— Garrofers del torrent de Santa Maria. Recipient ceràmic fet a mà amb carena suau, fons convex i nansa horitzontal en rodet.

Tipologia de les sepultures: cistes i fosses amb lloses de coberta i, malgrat que no sempre s'especifica, sembla que contien un sol individu.

Aixovar: un vas carenat a una de les fosses amb lloses de coberta, destrals, percutors, denes i una plaqueta de variscita amb perforació als extrems, així com un punxó d'os. Materials conservats al Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú, menys el punxó que es va perdre. *Bibliografia:* Coroleu, 1882, p. 218; Creus, 1882; Llanas, 1885; Romaní, 1917; Bosch, 1919, p. 92; Batista & Roca, 1923; Ferrer, 1943 i 1949; Ripoll & Llongueras, 1963, pp. 54 i 56; Muñoz, 1965, pp. 104-107.

Solicrup (Vilanova i la Geltrú, Garraf)

Tomba situada dins el tancat de Solicrup, tocant a les Roquetes, dalt d'una elevació de poca alçada. Fou excavada per Joan Bellmunt, de la Secció d'Arqueologia del Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú l'any 1967.

Tipologia de la sepultura: cista amb un esquelet.

Aixovar: Fragments d'un o dos recipients ceràmics⁽³⁾, destrals, un geomètric i un fragment de sílex.

Materials conservats al Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú.

Bibliografia: Bellmunt, 1967; Giralt, 1985.

Bòbila Roca (Sant Pere de Ribes, Garraf)

Situada a uns 500 m a l'est de la Masia Nova. Als anys quaranta hi foren descobertes de dotze a quinze sepultures que foren destruïdes.

Tipologia de les sepultures: només es pot parlar de dues fosses amb lloses de coberta. Sembla que contien un sol esquelet.

Aixovar: destrals de pedra, denes possiblement de variscita, ossos de fauna i ceràmiques, tot perdut.

Bibliografia: Ferrer, 1949; Ferrer, 1953, p. 38, nota 1; Muñoz, 1965, p. 107.

⁽³⁾ Hi ha el dubte de si un petit fragment de vora correspon a un vas que ha donat tot el perfil o a un altre de distint. Rosa Maria Giralt accepta la hipòtesi de dos vasos diferents, però nosaltres, després d'haver observat els fragments, creiem que es tracta d'un sol vas, atenent que la voreta que ella anomena "forma A", té en realitat la mateixa pasta, el mateix gruix i si fa no fa el mateix diàmetre de la "forma B", de la qual només se'n diferencia lleugerament per la inclinació del llavi, que podria respondre a una deformació del vas fet a mà al moment en que es va fer o posteriorment per la pressió de la terra.

⁽⁴⁾ Sembla que els materials trobats a la tomba es barrejaren amb els recollits a la vinya d'en Giralt, atribuïbles a l'Edat del Bronze, propera al sepulcre i consten als magatzems del museu com un sol conjunt. No hi ha doncs cap garantia que les ceràmiques que descriu Ana María Muñoz procedeixin d'aquesta sepultura.

Vinya d'en Salvany (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)

Situada prop de Santa Maria dels Horts, fou descoberta l'any 1934.

Tipologia de la sepultura: possiblement una fossa recoberta amb lloses.

Aixovar: destrals i fragments de ceràmica, perduts, llevat d'una destrall que es conserva al Museu del Vi de Vilafranca del Penedès.

Bibliografia: Ferrer & Giró, 1943, pp. 185-210; Giró, 1947-48, pp. 238-239; Rauret, 1963, p. 95; Ripoll & Llongueras, 1963, p. 53-54; Muñoz, 1965, p. 109.

El Pont Vell (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)

Situada prop de la carretera de Barcelona a Tarragona, als afores de Vilafranca. Tipologia de la sepultura: fossa amb les parets parcialment recobertes de lloses.

Aixovar: fragments d'una gran gerra i dos vasos, més restes d'un molí (Museu del Vi de Vilafranca del Penedès⁽⁴⁾).

Bibliografia: Giró, 1947-48, p. 258 a 260; Ripoll & Llongueras, 1963, p. 52 i 53; Muñoz, 1965, pp. 110 i 111.

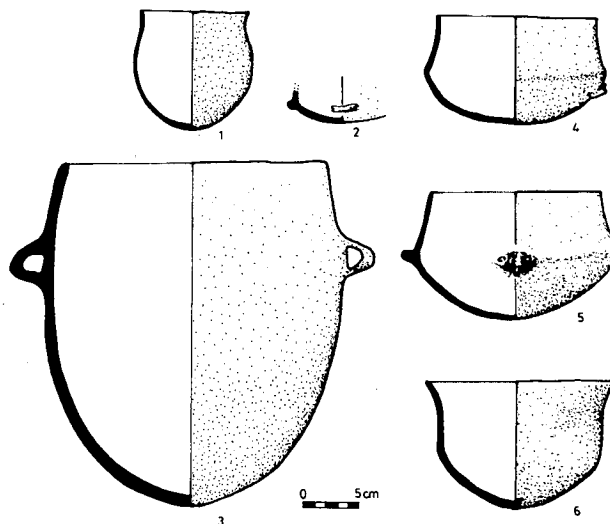

Fig. 6.— Repertori de formes ceràmiques aparegudes als enterraments atribuïbles a la "cultura dels Sepulcres en fossa" del Penedès: 1) Solicrup, 2 i 3) Mas d'en Boixos, 4) Pont Vell, 5) Els Garrofers del torrent de Santa Maria, 6) Masia Nova, (dibuix: diversos autors).

Camp Cinzano (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)

Tocant a la mateixa carretera anterior, no gaire lluny del Pont Vell, hi foren descobertes tres sepultures, de les quals la número 1 ja ha estat definitivament acceptada com corresponent a un període més recent (Llongueras, 1981, p. 162, nota 11). Tanmateix es troba una fossa no sepulcral, relacionable amb una virtual estructura d'habitació.

Tipologia de les sepultures: fosses parcialment revestides de lloses. Contenien un sol esquelet.

Aixovar: fragments de ceràmica, geomètrics i denes de variscita.

Materials conservats al Museu del Vi de Vilafranca del Penedès.

Bibliografia: Giró, 1947-48, p. 260; Giró, 1953-54, pp. 327-333; Ripoll & Llongueras, 1963, pp. 51-52; Muñoz, 1965, pp. 111-115.

Mas d'en Boixos (Pacs, Alt Penedès)

Descoberta amb motiu d'uns treballs agrícoles.

Tipologia de la sepultura: fossa amb lloses de coberta. Contenia un esquelet.

Aixovar: gran gerra i tassa carenada, destrals, denes de variscita, *ciprea*, làmines i un micròlit de sílex.

Materials conservats al Museu del Vi de Vilafranca del Penedès, llevat dels penjolls que sembla que s'han perdut.

Bibliografia: Giró, 1957-58, pp. 260-263; Rauret, 1963, pp. 92-95; Ripoll & Llongueras, 1963, pp. 47-48; Muñoz, 1965, pp. 116-119.

Can Posastre (Sant Martí Sarroca, Alt Penedès)

Situada al costat mateix de Can Posastre, a l'altra banda del camí que passa pel costat de la casa. Va ser localitzada per Josep Salvà en fer una rasa per a la instal·lació de clavegueres, a principis dels anys setanta.

Tipologia de la sepultura: segons descripció del Sr. Salvà, la tomba consistia en un pou i una galeria amb un esquelet en posició arrupida.

Aixovar: punxons d'os, conservats pel propietari de Can Posastre.

Bibliografia: Inèdit, ja que només existeix una referència purament nominal (Mestres, 1981, p. 199).

A més d'aquestes sepultures i necròpolis, n'hi ha altres que no hem inclòs en aquesta relació abreujada per considerar-les excessivament dubtoses. Són les de Ca l'Arnabat, Vinya del Marxant i sepulcre Martorell de Vilafranca del Penedès i les del Torrent de Sant Joan i Fàbrica de Mar de Vilanova i la Geltrú.

D'acord amb la relació esmentada de les sepultures del Penedès, es pot comprovar l'extrema migradessa de les nostres dades. Si bé totes elles són susceptibles de formar part d'una necròpolis, la Masia Nova i la Bòbila Roca aporten notícies per sospitar que aquí existien concentracions importants de població.

Les tipologies sepulcrales són diverses. En aquesta comarca tenim:

- fosses obertes al subsòl amb lloses de coberta;
- fosses parcialment o total revestides de lloses (cistes);
- fossa amb pou i cambra (?);
- fossa circular.

Nosaltres sospitem que algunes d'aquestes fosses buidades d'antic i/o poc descrites podrien ser circulars, però avui dia només podem concloure que la sepultura preferent és la suposadament oval, oberta al subsòl i coberta amb pedres o terra, mentre que la circular, la que posseïa pou (aquesta definició a partir de les dades que tenim ens sembla poc convincent) i la cista són bastant testimonials.

Sembla que tots aquests sepulcres només contenien un sol individu, referent al qual poca cosa sabem de les seves característiques antropològiques i quasi res del seu ritual inhumatori, llevat del que ara presentem que, a més, ha proporcionat dos esquelets. És impossible extreure relacions aixovar-sexe-edat i per tant plantejar cap hipòtesi referent a l'estructura social.

L'aixovar repeteix sistemàticament els mobiliaris pel complex "sepulcres de fossa" i, llevat de Can Posastre, totes les tombes aporten recipients ceràmics, d'una tecnologia molt semblant i una morfologia que, sense incloure el tipus més representatiu (bitroncocònic amb nansetes de cinta), és ben coneguda en aquest complex, potser amb l'excepció de Soligrup. Després de l'element ceràmic, el més representat és el macrolític de destrals i aixades. Els geomètrics estan presents tant en les cistes com en les fosses, mentre que les làmines i els punxons estan menys representats, per darrera de les denes de "calaita". Notícies de molins només n'hi ha al Pont Vell.

Aquestes tombes es troben en terrenys plans, algunes pròximes al que devia ser llavors la línia de costa.

Jaciments en cova

A part dels jaciments sepulcrales es coneixen d'altres en cova: Font del Molinot (Pontons), Miseracs (Subirats), Toixó (Torrelles de Foix), etc., tots a l'Alt Penedès.

Els materials de tots aquests jaciments es troben barrejats, però a les darreres excavacions dels anys setanta a la cova Font del Molinot s'individualitzà una estratigrafia i s'aconseguien diverses datacions radiocarbòniques, de les quals només una, la que correspon al període objecte d'estudi, és considerada vàlida (Baldellou & Mestres, 1975 i 1977). De qualsevol manera en totes aquestes coves hi ha un mobiliari atribuïble a aquests moments.

Cal tenir en compte que la datació del Molinot aporta la cronologia més antiga d'aquest complex cultural.

D'acord amb J. Mestres, l'estrat corresponent de Font del Molinot aporta 32 exemplars ceràmics, agrupats en cinc famílies morfològiques: les esfèriques (37%) i carenades (31%) predominen, seguides a distància per les ovoides (18%) i encara més pels casquets esfèrics (9%), així com un exemplar cilíndric de base plana (3%). Els recipients de grans dimensions (ovoides) són minoritaris, ja que dominen els de mitjanes dimensions. Les prensions són freqüents; les nanses de cinta es situen en els vasos carenats, mentre que botons i llengüetes es troben prop de la vora de recipients esfèrics i ovoides. Els botons són cònics i sense perforació i n'hi ha alguns rectangulars biperforats. Parla d'una decoració escaleriforme gravada sobre un vas de forma no determinable. S'estranya de l'abundància de formes esfèriques, llengüetes multiperforades, marmites ovoides de boca poc tancada amb llengüetes i botons, del vas cilíndric i de la decoració, tot el qual li fa deduir que el conjunt presenta uns elements fruit d'una tradició anterior al costat dels clarament «sepulcres de fossa» (Mestres, 1981, p. 196) (fig. 7). Per a nosaltres aquestes morfologies avalen l'antiguitat de l'estrat i la decoració podria correspondre a influències Chasianas, perceptibles al llarg de tot el Neolític Mitjà (Martín & Tarrús, en premsa).

Referent al mobiliari lític de la Font del Molinot, Mestres parla d'una indústria tallada laminar amb pocs retocs, sempre simples i marginals, sobre sílex melat però també sobre d'altres de qualitat inferior i color fosc. Al costat de les làmines hi ha menys perforadors i gratadors, aquests sobre ascla. De l'utilatge lític sobre pedra polida esmenta tres destrals del

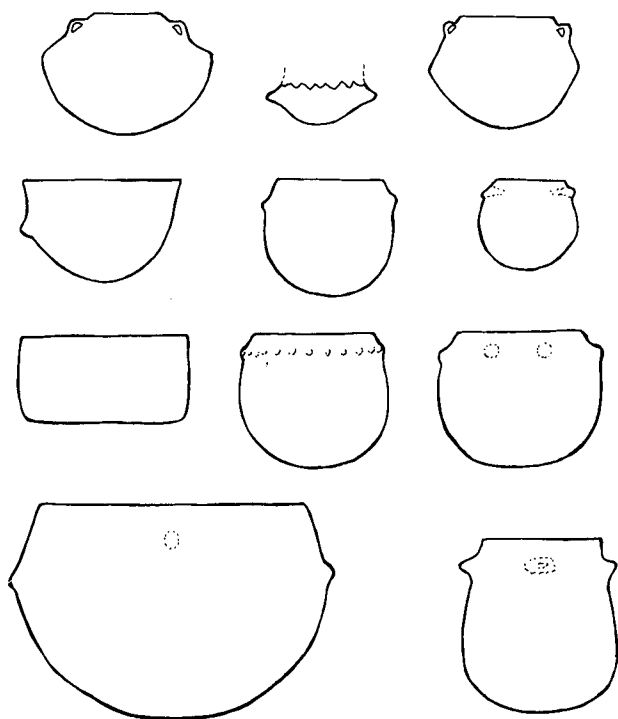

Fig. 7.— Taula de formes del nivell del Neolític Mitjà de la cova Font del Molinot (Pontons, Alt Penedès), "cultura dels Sepulcres en fossa", segons Josep Mestres.

tipus "rellà", sobre basalt. De la indústria d'os diu que està constituïda per punxons sobre metacarpis i metatarsians de rumiant (Mestres, 1982, pp. 196 i 198).

Comentaris sobre la cultural material

De tot el mobiliari creiem que el macroutillatge sobre pedra polida (destrals, aixades i relles) és el més abundant i similar en cova i sepulcre, mentre que el menys rellevant concerneix a la indústria sobre os.

Tot i que el material és relacionable entre els jaciments en cova i les sepultures, hem de remarcar que en aquestes dominen les ceràmiques carenades i no hi ha constància fins ara d'influències chassianes. Tanmateix veiem que les làmines en sílex dominen en ambdós tipus de jaciment, però els perforadors i raspadors són només presents a la cova del Molinot i els geomètrics exclusius a les sepultures, on també es registra només la presència de variscita i una plaqueta perforada.

Malgrat ser conscients d'una probable funció d'habitació i d'una major antiguitat dels jaciments en cova en relació a les sepultures fins ara conegudes, és possible pensar que en aquestes l'aixovar podia haver estat més seleccionat i fins i tot arribar a tenir un valor més simbòlic.

DATAcions RADiOMÈTRIQUES DEL NEOLÍTIC MITJÀ RECENT A CATALUNYA I ANDORRA

Per tal d'obtenir una perspectiva cronològica relativa amb els grups postcardials i del Neolític Final hem inclòs també les datacions de San Sadurní (Begues, Baix Llobregat) i de cova del Frare (Matadepe-

ra, Vallès Occidental), ambdues amb vestigis Molinot i Verazià respectivament.

La relació segueix un ordre geogràfic, deixant al final les de Savassona, Can Sadurní i la cova del Frare, ja que daten altres moments anteriors o posteriors. La numeració respon al desig de facilitar el seguiment de les datacions en el gràfic de la figura. Només hem especificat el tipus de mostra quan no correspon a carbons. Al costat de les datacions hem fet constar la bibliografia corresponent i l'atribució cultural. Quan ho hem cregut oportú hem fet alguna explicació o comentari més o menys detallat (fig. 8).

— La feixa del Moro (Juberri, Andorra):

1) 4930 ± 170 B.P. = 2980 b.c. (3940 a 3375 a. C.) (I-14.177). (X. Llovera, 1986).

2) 5310 ± 310 B.P. = 3360 b.c. (4700 a 3645 a. C.)⁽⁵⁾.

Petit assentament a l'aire lliure amb estructures domèstiques (llars, cubetes i forats de pals) i 3 cistes sepulcrales. Es troba a més de 1.000 m d'altitud, però voltat de terrasses. Grup Solsonià.

— Dolmen d'Arreganyats (Espolla, Alt Empordà, Girona):

3) 5400 ± 100 B.P. = 3450 (4435 a 3895 a. C.) (UGRA-148). (Tarrús et al., 1983-84).

Grup Empordanès segons J. Tarrús (Tarrús et al., en premsa).

— Dolmen de Tires Llargues (Sant Climent de Sescebes, Alt Empordà, Girona):

4) 5090 ± 160 B.P. = 3140 b.c. (4315 a 3645 a. C.) (GAK-12.162) (Tarrús, 1987, p. 40).

Grup Empordanès segons J. Tarrús (Tarrús et al., en premsa).

— Cova del Toll (Moià, Bages). Si bé aquest jaciment posseeix enterraments d'aquest període, les datacions següents corresponen a nivells d'habitació (Guilaine et al., 1981, p. 115. Referència Montboló a Petit & Rovira, 1981, p. 84. Referència Chassey a Llogueras et al., 1981, pp. 186 i 189).

5) 5300 ± 100 B.P. = 3350 b.c. (4405 a 3870 a. C.) (MC-1474, sondeig B, MN-34 i 35, capa 5 fossa).

Ceràmica de vasos amb coll, vores reforçades, cordons i alguna carena, que evocuen un Neolític Mitjà amb reminiscències epicardials, a més dels materials Montboló.

6) 5240 ± 100 B.P. = 3290 b.c. (4380 a 3790 a. C.) (MC-1471, sondeig B, MN-34 i 35, capa 2c).

Olles i vasos amb coll, vores reforçades i triangles puntillats, de possible influència Chassey.

7) 5220 ± 100 B.P. = 3270 b.c. (4360 a 3785 a. C.) (MC-1475, sondeig D, D106, capa 3).

Fogar amb la seva base rubificada i abundant material ceràmic: olla amb gran nansa de cinta, vasos hemisfèrics i globulars, un amb un cordó horitzontal sota la vora i amb la panxa pentinada, el qual podria tractar-se de testimonis del grup Molinot.

8) 5210 ± 90 B.P. = 3260 b.c. (4350 a 3780 a. C.) (MC-2139, D104-E104, capa 3).

Vasos esfèrics i hemisfèrics, un amb decoració pentinada, més una nansa tipus Montboló.

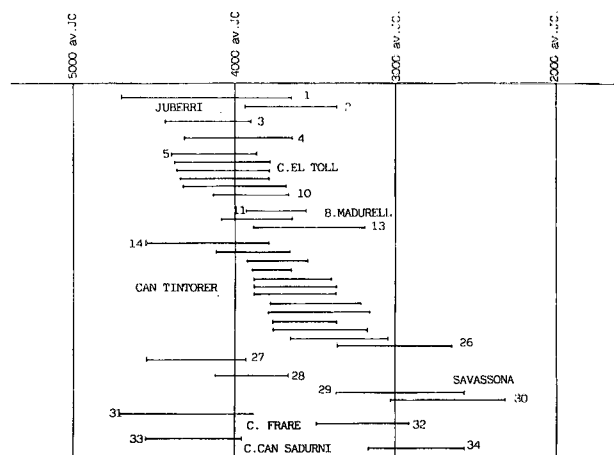

Fig. 8.— Datacions C-14 calibrades amb les taules del grup de Tucson.

⁽⁵⁾ Aquesta datació és inèdita i ens ha estat facilitada pel Sr. Xavier Llovera, al qui agraïm sincerament la seva amabilitat.

9) 5170 ± 100 B.P. = 3220 b.c. (4325 a 3685 a. C.) (MC-1470, sondeig B, MN-34 i 35, capa C2b.

Similar comentariis que la data 6.

10) 5100 ± 100 B.P. = 3150 b.c. (4125 a 3665 a. C.) (MC-1472, sondeig B, MN-34 i 35, capa 3).

Vasos esfèrics i hemiesfèrics, alguns amb coll, més algun cordó en relleu i una nansa Montboló.

Volem remarcar que de la pobre informació publicada sobre el registre ceràmic es dedueix una convivència entre els estils post-cardials Montboló i Molinot, les formes carenades típiques del complex "sepulcres de fossa" i les influències Chassianes, el que podria ser interpretat com una prova d'antiguitat dins d'aquest horitzó del Neolític Mitjà i de l'existència d'importantes interrelacions entre els grups veïns, fins i tot a través del Pirineu.

– Bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental, Barcelona) (Llongueras et al., 1986; Martín et al., 1988):

11) 4970 ± 80 B.P. = 3020 b.c. (3925 a 3550 a. C.) (UBAR-6, fossat 1, també conegut com "habitat 1")⁽⁶⁾.

12) 5010 ± 80 B.P. = 3060 b.c. (4075 a 3645 a. C.) (UBAR-84, fossa domèstica B12).

13) 4800 ± 150 B.P. = 2850 b.c. (3880 a 3190 a. C.) (MC-2142, fossa 3, també coneguda com a "foc" 3).

És el jaciment neolític més important de Catalunya i el que en bona part va definir l'horitzó del Neolític Mitjà. És el més representatiu del grup vallesà. Els nombrosos vestigis chassians mostren la seva interrelació entre les dues cultures contemporànies i veïnes.

– Can Tintorer (Gavà, Baix Llobregat, Barcelona) (Villalba et al., 1986 i 1989):

14) 5350 ± 190 B.P. = 3400 b.c. (4545 a 3785 a. C.) (I-12.731, mina 8 sala F1).

15) 5070 ± 100 B.P. = 3120 b.c. (4100 a 3660 a. C.) (I-11.786, mina 6).

16) 4970 ± 110 B.P. = 3020 b.c. (3925 a 3550 a. C.) (UBAR-41, mina 49).

17) 4940 ± 50 B.P. = 2990 b.c. (3890 a 3635 a. C.) (CSIC-489, mina 7 sala B).

18) 4880 ± 100 B.P. = 2930 b.c. (3885 a 3375 a. C.) (I-12.158, mina 8 galeria).

19) 4820 ± 100 B.P. = 2870 b.c. (3970 a 3365 a. C.) (UBAR-42, mina 41).

20) 4820 ± 100 B.P. = 2870 b.c. (3.970 a 3365 a. C.) (I-13.099, mina 28, galeria A, capa IV sepulcral).

21) 4740 ± 90 B.P. = 2790 b.c. (3785 a 3200 a. C.) (UBAR-49, mina 28, A, capa V).

22) 4710 ± 130 B.P. = 2760 b.c. (3795 a 3150 a. C.) (UBAR-30, mina 28, A, capa IV sepulcral).

23) 4710 ± 50 B.P. = 2760 b.c. (3765 a 3355 a. C.) (mina 7, pou).

24) 4690 ± 100 B.P. = 2740 b.c. (3770 a 3165 a. C.) (UBAR-48, mina 28, C, capa III).

25) 4610 ± 90 B.P. = 2660 b.c. (3650 a 3045 a. C.) (UBAR-47, mina 28 A, capa IV sepulcral).

26) 4310 ± 150 B.P. = 2360 b.c. (3365 a 2640 a. C.) (I-12730, mina 8, sala F sepulcral).

Aquestes mines subterrànies es van començar a explotar en un moment incipient d'aquesta cultura, amb indicis post-cardials, però la millor representació correspon a un moment ple i recent de l'horitzó crono-cultural que ens ocupa, segurament pel grup vallesà, perllongant-se fins a finals del Neolític (Martín, en premsa). Aquest jaciment i el de Bòbila Madurell són a hores d'ara els més grans de Catalunya i els que més informació han proporcionat.

– Cova de la Font del Molinot (Pontons, Alt Penedès, Barcelona):

27) 5450 ± 90 B.P. = 3.500 b.c. (4530 + 3920 a. J.C.) (MC-1111, capa 3) (Baldellou et al., 1975).

És el jaciment més antic conegut dins el complex cultural "sepulcres de fossa".

– Els Garrofers del torrent de Santa Maria (Vilanova i la Geltrú, Garraf, Barcelona):

28) 5100 ± 100 B.P. = 3.150 b.c. 12 (4125 a 3665 a. J.C.) (UBAR-100, mostra d'ossos humans).

Grup Vallesà.

– Savassona (Tavernoles, Osona, Barcelona):

29) 4310 ± 140 B.P. = 2360 b.c. (3365 a 2560 a. C.) (I-1518, ossos humans).

30) 4070 ± 130 B.P. = 2120 b.c. (3010 a 2305 a. C.) (CSIC-31, ossos humans, fossa 2) (Muñoz, 1967, p. 10; Muñoz, 1972, p. 147).

Ambdues mostres corresponen al mateix esquelet. En aquesta tomba només es va trobar amb seguretat una petita destrat de pedra verda, si bé aquest jaciment ha recuperat materials diversos (campaniforme cordat, fletxa de coure, etc.), no registrats tridimensionalment i per tant desconexem la seva correspondència. Aquesta cronologia permet datar l'esquelet en un període calcolític, però l'adscripció cultural és molt qüestionable per la manca en el seu dia d'una metodologia acurada.

– Cova del Frare (Matadepera, Vallès Occidental) (Martín et al., 1985):

31) 5460 ± 250 B.P. = 3510 b.c. (4695 a 3880 a. C.) (I-13, 033, Y29 C5a).

La mostra de carbons es trobava amb un petit fragment de ceràmica assimilable al Molinot i fauna, sota un gran bloc caigut. Precedeix a un nivell d'abandó, durant el qual es van desprendre del sostre bastants més blocs.

32) 4450 ± 100 B.P. = 2500 b.c. (3485 a 2900 a. C.) (MC-2297, Y35-C4).

Pertany a un nivell sepulcral col·lectiu verazià amb reminescències del grup vallesà (nanses de cinta, abundants geomètrics i braçalets de pectuncle, etc.). No descartem que a mateix temps aquesta cova hagués servit d'abric temporal a grups de pastors.

⁽⁶⁾ Aquesta datació es publicà 5020 ± 80 B.P. (Llongueras et al., 1986, p. 31), però posteriorment ha estat corregida pel mateix laboratori que efectuà l'anàlisi.

JACIMENTS	SEPULTURA	INHUMATS	CALAITA	PUNXO	LAMINA	GEOMÈTRIC	SAGETA	NUCLI	ALXADA D'ESTRAL	CERÀMICA
Vilaur (Alt Empordà)	fossa circular ○	1					7		●	●
Bòbila Pinell (St. Feliu Guixols, Baix Empordà)	fossa/lloses ■	1	●		●		1			
Virya d'en Giralte (Planes de Cardona, Bages)	cista doble ■	2	●		●		1		●	
Bòbila d'en Joca (Montornès, Vallès Oriental)	fossa □	1	●		●	●	2	●	●	●
Bòbila de Can Torrents2(Montornès, Vallès Oriental)	fossa □	1?	●	●	●		2			●
Bòbila Madurell-30 (St. Quirze, Vallès Occidental)	fossa □	1			●		1			●
Bòbila Madurell-33 (St. Quirze, Vallès Occidental)	fossa/pou/cambra △	2	●	●	●	●	2		OS ?	●
Bòbila Madurell-39 (St. Quirze, Vallès Occidental)	fossa □	1			●		2			●
Can Vinyals (Sta. Perpetua de Mogoda, V. Occidental)	fossa/pou/cambra? △	3				●	2			
Garrofers del t. de Sta. Maria (Vilanova i la Geltrú, Garraf)	fossa circular ○	2			●		1		●	●

Taula 1.- Mobiliari de diverses sepultures que han proporcionat sagetes pedunculades amb alerons incipients.

– Cova de Can Sadurní (Begues, Baix Llobregat) (Edo et al., 1986; Villalba et al., 1989):
33) 5470 ± 110 B.P. = 3520 b.c. (4540 a 3935 a. C.) (I-13,314).

Horitzó post-cardial Molinot.

34) 4225 ± 90 B.P. = 2275 b.c. (3155 a 2560 a. C.) (I-11,533).

Horitzó sepulcral calcolític amb vestigis verazians i de campaniforme local.

El nostre jaciment dintre del context crono-cultural del Neolític Mitjà català

Ja hem precisat anteriorment la ubicació dins el Neolític Mitjà Ple de la sepultura ara tractada. Volem recordar que en termes generals:

– A l'inici del Neolític Mitjà, les coves encara s'utilitzen, en un moment en el qual comença l'arrencada dels estils ceràmics "Sepulcres de fossa" al costat dels postcardials Montboló i Molinot, vigents fins el 3200 aproximadament en cronologia convencional. El Toll (Moià, Bages), amb nivell d'habitació i sepulcrales dins el mateix horitzó, n'és una bona prova.

– Al Neolític Mitjà Ple (3200-2800 a. C. en cronologia convencional) es generalitza l'habitació a l'aire lliure i l'ocupació i explotació de les terres fèrtils en planes i altiplans, prop de cursos d'aigua i ben comunicades. Aquest fet és sincrònic amb l'abandó dels hàbitats en cova, com demostren els jaciments de cova de Can Sadurní i cova del Frare.

– Al Neolític Recent-Final (a partir del 2800 a. C. en cronologia convencional) observem un patró d'assentament a l'aire lliure i en cova. Aquestes es tornen a habitar fins i tot a altures superiors a mil metres. La cova del Frare de Matadepera ofereix encara elements "sepulcres de fossa" en un ambient dominat pel grup "verazià", que inicia una nova època.

Pel que respecta al paleoambient i paleoeconomia, volem remarcar la manca de dades en la comarca del Penedès, fins i tot a nivell de restes faunístiques (només Bòbila Roca aporta fauna, ja perduda, i desconeixem si es va trobar a la Font del Molinot, en qualsevol cas no estaria estudiada o publicada). De la

informació obtinguda d'altres llocs contemporanis catalans (Blasco et al., 1988; Tarrús, 1987; Martín, en premsa) recordarem que:

– Les dades antracològiques informen d'un clima humit, menys intens que al Neolític Antic, amb boscos mixtos de roures i alzines, etc. (Ros, 1985).

– Els estudis faunístics interpreten un major equilibri entre les espècies domèstiques; persisteixen els ovi-caprins i augmenten els bòvids i suïds, comprensibles en medis més sedentaris.

– Les anàlisis carpològiques han identificat a la Bòbila Madurell grans carbonitzades d'ordi (*Hordeum vulgare*) i blat (*Triticum aestivum-compactum*) (Llongueras et al., 1986, p. 30) i a Can Tintorer d'ordi (*Hordeum vulgare* i *Hordeum vulgare var. nudum*), blat (*Triticum monococcum*, *Triticum dicocum* i *Triticum aestivum*), civada (*Avena* sp.) i leguminoses (*Vicia* sp.) (Villalba et al., 1986; Villalba et al., 1988).

– La recol·lecció, cacera i pesca són activitats complementàries presents, amb un pes, de difícil valoració, en la dieta alimentària.

Els assentaments d'aquest moment ofereixen bones aptituds pel conreu cerealista, així com per intensificar la ramaderia de suïds i bòvids, a més del manteniment dels ovi-caprins, que continuen essent el contingent més nombrós.

Ja hem vist que ens falta registre per contrastar qualsevol hipòtesi sobre l'estructura i organització social d'aquestes gents. La nostra hipòtesi parteix de que l'economia cerealista és més capaç de mantenir aglomeracions importants de població, que podrien fins i tot mantenir grups especialitzats (comerciants, miners, artesans, etc.), no dedicats a tasques relacionables amb la producció alimentària, però a canvi d'una organització social més complexa i exigent, amb jerarquies (les sepultures ofereixen aixovars molt desiguals, que afecten fins i tot les sepultures infantils de Bòbila Madurell, unes amb abundant i select aixovar, d'altres, molt pobres).

A hores d'ara s'entén aquest horitzó del Neolític Mitjà Recent amb unes diferències notables d'implantació geogràfica i ritual funerari, menys evidents

JACIMENTS	SEPULTURA	CALAÏTA	PUNXÓ	LAMINA	GEOMETRIC	SAGETA	AIXADA DESTRAL	MOLÍ	CERAMICA
Masia Nova (Vilanova i la Geltrú, Garraf)	cista fossa/lloses 	●	●				●		●
Solierup (Vilanova i la Geltrú, Garraf)	cista 				●		●		●
Garrofers del t. de Sta. Maria (Vilanova i la Geltrú, Garraf)	fossa circular ○			●		●			●
Bòbila Roca (St. Pere de Ribes, Garraf)	fossa/lloses 	●					●		●
Vinya d'en Salvany (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)	fossa/lloses 						●		●
El Pont Vell (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)	cista parcial 							●	●
Camp Zinzano (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)	cista parcial 	●			●				●
Mas d'en Boixos (Pacs, Alt Penedès)	fossa/lloses 	●		●	●		●		●
Can Posastre (Sant Martí Sarroca, Alt Penedès)	fossa/pou/cambra? 		●						

Taula 2.— Mobiliari de les sepultures en fossa del Penedès.

en el mobiliari. Es parla de *solsonià*, *vallesà* i molt recentment d'*empordanès*. El coneixement d'aquests grups és molt irregular, en relació al registre disponible (Cura, 1976; Tarrús et al., en premsa; Martín, en premsa; Martín & Tarrús, en premsa).

Creiem que l'*empordanès*, definit per J. Tarrús, pot ser una realitat, però fins ara els únics elements disponibles ens inclinen a interpretar-lo com una fàcies cronològica dels inicis del Neolític Mitjà (convivència de Montboló i Chassià al costat d'elements nous de l'horitzó crono-cultural del Neolític-Mitjà). Se li atribueixen els primers dòlmens de corredor, les cistes sota túmul complex i algunes fosses simples, mostrant la major varietat dins els rituals inhumatoris de l'època sense que ens poguem basar en dades empíriques, sembla que hauria de desenvolupar una economia més ramadera que cerealista. Manca conèixer la seva evolució i relacions amb els grups vallesà i solsonià.

També pel *solsonià*, grup de les cistes sepulcral, podria deduir-se una economia més ramadera, que cerealista, en qualsevol cas més estable i equilibrada que al Neolític Antic. Major abundància de geomètries, pràctica absència de ceràmica i lleugera major presència de penjolls sobre defensa de senglar són alguns elements enumerats per M. Cura (Cura, 1976), com a diferenciadors de l'aixovar del grup vallesà, opinió que no subscribem, ja que no considerem representatiu el registre conegut, al procedir d'un sol tipus de jaciment, majoritàriament expoliat. En l'actualitat sabem que es manifesta en alta muntanya i altiplans al voltant de la conca mitjana del Llobregat i els afluents que des de la dreta i esquerra hi conflueixen, abastant la del Segre i introduint-se al Pirineu, on l'assentament de la feixa del Moro de Juberri (Andorra) mostra una convivència espacial entre les estructures domèstiques (cubetes, llars, forats de pal de possibles cabanes) i les cistes sepulcral, és a dir poblat i necròpolis podrien ocupar el mateix recinte, sempre i quan siguin estrictament contemporanis, quelcom difícil de comprovar.

El *vallesà* (també dit *sabadellà* i Madurell) és el que reuneix més dades i el que ha cedit la major part del registre al complex "sepulcres de fossa". La sepultura dels "Garrofers del torrent de Santa Maria" queda dintre de la seva zona d'influència. Aquest grup ocuparia les planes del corredor litoral i pre-litoral al voltant del Baix Llobregat, però extenent-se a

les conques del Besós i Foix i amb vuits evidents fins a les del Ter (Puig d'en Roca, Girona) i poc més enllà del Francolí (El Burgar, Reus). Els únics vestigis de poblats els tenim a les Bòbiles Padró, Bellsolà i Madurell, a través de fosses detrítiques amb deixalles domèstiques (Marcel i Petit, 1985, pp. 97-98; Martín et al., 1988). És possible que la fossa no sepulcral de Camp Cinzano, de la qual parla Giró i recull Muñoz, es pugui interpretar de forma similar. Aquesta pobre informació ens parla de cabanes peribles amb estructures d'emmagatzematge de materials i/o aliments vegetals. En aquesta zona sembla que es van concentrar importants contingents de població en alguns poblats de base (l'assentament de la Bòbila Madurell amb més d'un centenar de sepultures i estructures domèstiques, dins el mateix recinte, podria ser un bon exemple) i en altres més petits. Dins d'aquest virtual grup també es troba un assentament especialitzat, el de les mines de Can Tintorer (Gavà). La presència d'influències chassianes i de Lagozza, així com d'algunes cistes ens afegeix arguments per definir-lo com un grup molt obert i relacionat amb l'exterior. Les dades arqueozoològiques i carpològiques procedeixen de jaciments d'aquest grup, que seria el que hipotèticament hauria assajat una més extensiva economia cerealista. De qualsevol forma sembla oferir una major densitat de població en aquest període i també les majors concentracions humanes.

En resum, a hores d'ara, la data de 3500 a. C. de Font del Molinot ens pot situar la incipient formació del complex "sepulcres de fossa", encara en coves. Podem entendre l'*empordanès*, en una fase antiga dins el Neolític Mitjà. Les dates radiomètriques pel *solsonià* i *vallesà* queden dintre del Neolític Mitjà Ple, a partir del 3200 a.C. en data convencional, que nosaltres entenem no solament com a període d'apogeu econòmic de l'horitzó crono-cultural del Neolític Mitjà, sinó com el moment més esplendorós de tot el Neolític, degut a una expansió de l'economia agro-pastoral, començada al Neolític Antic, impulsada pels grups post-cardials i aconseguida ara.

Finalment proposem el terme "sepulcres de fossa" per definir el denominador comú d'aquest període quan no sigui possible una adscripció concreta a un grup o altra, reservant els noms dels grups quan hi hagi suficients elements per definir-los.

BIBLIOGRAFIA

- BALDELLOLU V., GUILAINE J., MESTRES J., THOMMERET J. & Y. (1975) Datacions C-14 de la grotte de la Font del Molinot, *Pyrenae*, 11, Barcelona, pp. 151-153.
- BATISTA i ROCA J. (1923) Contribució a l'estudi antropològic dels pobles prehistòrics de Catalunya, *Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etimologia i Prehistòria*, I, Barcelona, pp. 104-133.
- BELLMUNT J. (1967) Sensacional hallazgo arqueológico. Una sepultura neolítica conteniendo restos humanos y objetos de más de 4.500 años, *Villanueva y Geltrú*, 15 d'abril de 1967, 1063, p. 3.
- BLASCO A., EDO M. & VILLALBA M. J. (1988) Aportacions a l'economia neolítica catalana. Els factors ecològics i els recursos utilitzats pels grups assentats a les terres baixes del Llobregat, *Prehistòria i arqueologia de la Conca del Segre*. 7è. Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. 6-8 de juny de 1986, Puigcerdà, pp. 51-57.
- BOSCH GIMPERA P. (1919) *Prehistòria catalana*, Barcelona.
- COROLEU J. (1879) *Historia de Villanueva y Geltrú*, Vilanova i la Geltrú, (2a. edició de 1979).
- COROLEU J. (1882) Antigüedades en Villanueva y Geltrú, *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. 2, p. 218.

- COSTA F., GARCIA P., MARCET R. i MAS J. (1982) El jaciment prehistòric de Can Soldevila (Santa Perpètua de Mogoda), *Els jaciments a l'aire lliure de Can Soldevila, Can Banús i Salcies*, Fulls d'Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda, pp. 20-24.
- CREUS T. (1882) *El pasado, el presente y el probable porvenir de Villanueva y Geltrú*, p. 2.
- CURA M. (1976) El grupo cultural de les cistes neolítiques del Pre-pirineu català (El Solsonià), "I Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, 1974", *Cypsela*, 1, Girona, pp. 49-52.
- DUDAY H. (1980) Les rites funéraires en Languedoc au cours du troisième millénaire. (Quelques observations a propos de découvertes récentes), *Le groupe de Vézère et la fin des temps néolithiques dans le sud de la France et la Catalogne*. Narbonne, 1977, París, pp. 273-282.
- EDO M., MILLAN M., BLASCO A. & BLANCH M. (1986) Resultats de les excavacions de la Cova de Can Sadurní (Begues, Baix Llobregat), *Tribuna d'Arqueologia*, 1985-86, Barcelona, pp. 33-41.
- FERRER SOLER A. (1943) La necrópolis almeriense de la "Masia Nova" (Villanueva y Geltrú), *Ampurias*, V, Barcelona, pp. 287-288.
- FERRER SOLER A. (1949) La necrópolis prehistòrica de la Masia Nova, *Pairalia*, I, Vilanova i la Geltrú, pp. 63-67.
- FERRER SOLER A. (1943) Crónica de la Sección Arqueológica, *Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer*, 5.ª época, I, Vilanova i la Geltrú pp. 38-40.
- FERRER A. & GIRO P. (1943) La colección prehistórica del Museo de Vilafranca del Panadés, *Ampurias*, V, Barcelona, pp. 185-210.
- GIRALT R. (1985) Materials del sepulcre de fossa de Solicrup, *Miscel·lània Penedesenca*, VIII, Vilafranca del Penedès, pp. 85-98.
- GIRO P. (1947-48) Nuevos hallazgos arqueológicos en el Panadés, *Ampurias*, IX-X, Barcelona, pp. 253-268.
- GIRO P. (1953-54) Nuevos sepulcros en fosa en Vilafranca, *Ampurias*, XV-XVII, Barcelona, pp. 327-333.
- GIRO P. (1957-58) Un sepulcro almeriense en el término de Pachs, *Ampurias*, XIX-XX, Barcelona, p. 260-263.
- GUILAINE J., LLONGUERAS M., MARCET R., PETIT M. A. & VAQUER J. (1981) La cova del Toll (Moià, Barcelona), *El Neolític a Catalunya*, Taula rodona de Montserrat, 1980, Abadía de Montserrat, pp. 113-121.
- KLEIN J., LERMAN J. C., DAMON P. E. & RALPH E. K. (1983) Calibration des dates radiocarbones, *suplement Rev. d'Archeométrie*, pp. 3-46.
- LLANAS E. (1885) La estación prehistórica de Villanueva y Geltrú, *Crónica científica*, Barcelona, VIII, p. 87.
- LLOBERA X. (1986) La feixa del Moro (Juberri) i el Neolític Mig-Recent a Andorra, *Tribuna d'Arqueologia*, 1985-86, Barcelona, pp. 14-24.
- LLONGUERAS M. (1981) La cultura dels sepulcres de fossa del Neolític Mig-Recent de Catalunya, *El Neolític a Catalunya*, Taula rodona de Montserrat, 1980, Abadía de Montserrat, pp. 161-171.
- LLONGUERAS M., MARCET R. & PETIT M. A. (1981) Ceràmica tipus "Chassey" a Catalunya, *El Neolític a Catalunya*, Taula rodona de Montserrat, 1980, Abadía de Montserrat, pp. 185-193.
- LLONGUERAS M., MARCET R. & PETIT M. A. (1986) Darrers treballs a la bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental), *Tribuna d'Arqueologia*, 1984-85, Barcelona, pp. 25-34.
- MARCET R. & PETIT M. A. (1985) Assentaments d'habitació a l'aire lliure de la comarca del Vallès. Del Neolític Antic al Bronze Final, *Estudios de la Antigüedad*, 2, Bellaterra, pp. 97-100.
- MARTÍN A. (1976) El grupo de Veraza en el Berguedà, "I Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, 1974", *Cypsela* I, Girona, pp. 69-73.
- MARTÍN A. (1977) El grupo de Veraza en Cataluña, "XIV Congreso Nacional de Arqueología", Vitoria 1975, Zaragoza, pp. 341-352.
- MARTÍN A. (1985) De la cultura de los "Sepulcros de fosa" al grupo de "Veraza" en el Vallès, *Estudios de la Antigüedad*, 2, Bellaterra, pp. 3-57.
- MARTÍN A. (1990) El Neolític i el Calcolític al Vallès, *El Vallès: Arqueologia i Perspectiva històrica*, Limes, Cerdanyola, pp. 10-22.
- MARTÍN A. (en premsa) Reflexión sobre la investigación del neolítico en Cataluña y su reflejo en la cronología radiométrica, *Empúries*, 48-50, Barcelona.
- MARTÍN A., GUILAINE J., THOMMERET J. & Y. (1981) Estratigrafía y dataciones C14 de la "Cova del Frare" de Sant Llorenç del Munt (Matadepera, Barcelona), *Zephyrus*, XXXII-XXXIII, Salamanca, pp. 101-111.
- MARTÍN A., BIOSCA A. & ALBAREDA M. J. (1985) Excavacions a la cova del Frare (Matadepera, Vallès Occidental). Dinàmica ecològica, seqüència cultural i cronologia absoluta, *Tribuna d'Arqueologia*, 1983-84, Barcelona, pp. 91-103.
- MARTÍN A. & JUAN-MUNS N. (1986) Posición estratigráfica de los "brazaletes" de pectúnculo de cova del Frare (Matadepera, Vallès Occidental). Algunas cuestiones referentes a estas arandelas de pectúnculo en Cataluña, *Quaderns 1985. Homenatge al Dr. Josep Maria Corominas*, Banyoles, pp. 71-80.
- MARTÍN A., MIRET J., BLANCH R. M., ALIAGA S., ENRICH R., COLOMER S., ALBIZURI S. & BOSCH J. (1988) Campaña d'excavacions arqueològiques 1987-88 al jaciment de la bòbila Madurell-Can Feu (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental), *Arrahona*, 3, Sabadell, pp. 9-23.
- MARTÍN A. & TARRÚS J. (en premsa) Les groupes de l'horizon Néolithique moyen catalan et ses rapports avec le chasséen, *Identité du chasséen*, Col·loque International de Némours, 1989.
- MESTRES J. (1981) Neolític Mig-Recent al Penedès, *El Neolític a Catalunya*, Taula rodona de Montserrat, 1980, Abadía de Montserrat, pp. 195-199.
- MIQUEL D. & MORRAL E. (1980) L'enterrament col·lectiu de can Vinyals (Santa Perpètua de Mogoda), *Ampurias*, 41-42, Barcelona, pp. 355-366.
- MIQUEL D. & MORRAL E. (1972) Can Vinyals, Santa Perpètua de Mogoda, *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*, Excavacions arqueològiques a Catalunya, 1, Barcelona, p. 88.
- MUÑOZ A. M. (1965) *La cultura neolítica catalana de los sepulcros de fosa*, pp. 104-119.
- MUÑOZ A. M. (1965) La primera fecha de C14 para un sepulcro de fosa catalán, *Pyrenae*, 1, Barcelona, pp. 31-41.
- MUÑOZ A. M. (1967) La cronología de radiocarbono en la península ibérica, *Pyrenae*, 3, Barcelona, p. 10.
- MUÑOZ A. M. (1972) Análisis de Carbono -14 sobre muestras recogidas por el Instituto de Arqueología de la Universidad de Barcelona, *Pyrenae*, 8, Barcelona, pp. 147.
- PETIT M. A. & ROVIRA J. (1981) El Montboló com a exemple de transició entre el Neolític Antic i el Mig, *El Neolític a Catalunya*, Taula rodona de Montserrat, 1980, Abadía de Montserrat, p. 79-85.
- RAURET A. M. (1963) *El proceso de la primitiva población del Panadés, Memòria de llicenciatura*, Universitat de Barcelona.
- RIPOLL E. i LLONGUERAS M. (1963) La cultura neolítica de los sepulcros de fosa en Cataluña, *Ampurias*, XXV, Barcelona, pp. 1-90.
- ROMANÍ A. (1917) Catálogo de la sección de Paleontología Ibérica, *Biblioteca-Museo Balaguer*, Vilanova i la Geltrú, pp. 29-32.
- ROS M. T. (1985) *Contribució antracològica a l'estudi de l'entorn vegetal de l'home, del Paleolític Superior a l'Edat del Ferro a Catalunya*, Tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona, 198 pp.
- TARRÚS J. (1980) Le néolithique final (Verazien) a Serinyà (Girona), *Le groupe de Veraza et la fin des temps néolithiques dans le Sud de la France et la Catalogne*, Narbonne 1977, (París), p. 74.
- TARRÚS J. (1981) El Neolític Mitjà a les comarques gironines, *El Neolític a Catalunya*, Taula rodona de Montserrat, 1980, Abadía de Montserrat, pp. 87-101.
- TARRÚS (1987) El megalitisme de l'Alt Empordà (Girona): Els constructors de dolmens entre el Neolític Mitjà i el Calcolític a l'Albera, Serra de Roda i Cap de Creus, *Cota Zero*, 3, Vic, pp. 36-54.
- TARRÚS J., CHINCHILLA J., VILARDELL R. & CASTELLS J. (1983-84) Primeres datacions per C-14 per al megalitisme de l'Alt Empordà (Girona), *Pyrenae*, 19-20, Barcelona, pp. 249-254.
- TARRÚS J., MESTRES J. & TEN R. (en premsa) Consideracions sobre el Neolític antic i mitjà a Catalunya, *Pyrenae*, Barcelona.
- VILLALBA M. J., BAÑOLAS L., ARENAS J. & ALONSO M. (1986) *Les mines neolítiques de Can Tintorer (Gavà). Excavacions 1978-1980*, Excavacions arqueològiques, 6, Barcelona.
- VILLALBA M. J., BLASCO A., & EDO M. (1989) La prehistòria al Baix Llobregat. Estat de la qüestió, *I Jornades Arqueològiques del Baix Llobregat*, Castelldefels, pp. 7-41.
- VIRELLA A. (1978) De quan Vilanova i la Geltrú era un empori del vi, *Miscel·lània penedesenca*, I, Vilafranca del Penedès, pp. 205-240.